

Latvijas Neatkarības karš un Latvijas armijas izveidošanas 100. gadadiena

**The Latvian War of Independence
and the 100th Anniversary of the Latvian Army**

Starptautiskās konferences materiāli

Rīga
2019

UDK – 355(474.3)(062)
La805

**Latvijas Neatkarības karš un
Latvijas armijas izveidošanas 100. gadadiena**

The Latvian War of Independence
and the 100th Anniversary of the Latvian Army

Redakcijas komisija:

Juris Ciganovs, *Dr.hist.*, Latvijas Kara muzejs

Aija Fleija, *Mag.hist.*, Latvijas Kara muzejs

Andris Šnē, *Dr.hist.*, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte

Igors Kopitins (*Igor Kopõtin*), *Dr.hist.*, Igaunijas Militārā akadēmija
(Tartu, Igaunija)

Andrijs Rukass, *PhD*, Kijevas T.Ševčenko Valsts Universitāte (Kijeva, Ukraina)

Jons Vaičēnonis (*Jonas Vaičēnonis*), *Dr.hist.*, Vitauta Dižā Universitāte
(Kauņa, Lietuva)

Sastādītājs Juris Ciganovs, *Dr.hist.*

Uz vāka: Latvijas armijas karavīri parādē Esplanādē. Rīga, 1920. gada 11. novembris
Fotogrāfijas no Latvijas Kara muzeja krājuma

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

VFF

Vēstures un filozofijas
fakultāte

Latvija 100
ES ESMU LATVIJA

Makets – Vanda Voiciša
Literārā redaktore – Elita Priedīte
Iespiests – SIA „Talsu tipogrāfija“

ISBN – 978-9934-8871-2-3

SATURS

7	Džeimss Korums	Vācu „brīvkorpusu“ operācijas pret lieliniekiem Latvijā 1918.–1919. gada maijā: triecienvienību taktikas pielāgošana Baltijā
35	Valdis Kuzmins	Operācija „Svētku nakts“ un tās loma Latvijas Neatkarības kara sākumposmā (1919. gada janvāris – februāris)
62	Ēriks Jēkabsons	Lielbritānijas misijas Latvijā 1919. gada rudenī britu avotu skatījumā: Bermonta armijas faktors
85	Andrejs Gusačenko	Krievu militārie formējumi Latvijā 1919. gada maijā – jūlijā: priekšvēsture un darbība
102	Igors Kopitins	Ārzemju un nacionālie (etniskie) formējumi Igaunijas armijā Neatkarības kara laikā (1918–1920)
117	Barba Ekmane	Fotogrāfijas kā vēstures avots: latviešu karavīru ietērps un atšķirības zīmes Neatkarības kara laikā
139	Viesturs Rasnacis	Latvijas Republikas Robežsardze kā valsts drošības garants: galvenās attīstības tendences starpkaru periodā un pēc 1991. gada

Andrejs Gusačenko,

Latvijas Universitātes Latvijas Vēstures institūta pētnieks

Krievu militārie formējumi Latvijā 1919. gada maijā – jūlijā: priekšvēsture un darbība.¹

„Sešus mēnešus latvieši praktiski neredzēja citus krievus kā vienīgi lielinieku kara spēku, ar kuru viņi cīnījās, atskaitot nelielu, divus simtus vīru lielu vienību kņaza Līvena vadībā, kura gods godam palika frontē pat tumšākajās boļševiku panākumu dienās.“

Lielbritānijas Ārlietu ministrijas pārstāvja Herberta Granta-Vatsona ziņojums ārlietu sekretāra (ministra) vietas izpildītājam Džordžam Kērzonam.

Rīga, 1919. gada 23. jūlijs.²

Vēsturisku, politisku, sociālu un ģeogrāfisku īpatnību dēļ Latvijas Neatkarības karš (1918–1920) nav bijis izolētais militārais konflikts, bet gan reģionālais Krievijas Pilsoņu kara elements, ar vietējām īpatnībām, kur pretlielinieku noietnē krustojās latviešu, vācbaltiešu, vācu un krievu faktori. Sākot ar 1919. gada vidu, vienu no noteicošajām vietām ieņēma krievu balto karaspēka faktors, kas vietējā kontekstā bija īpatnējs, neviendabīgs un būtiski atšķīrās no balto karaspēka Krievijā.

Operācija „Slosstein“ un Krievijas Ziemeļrietumu armijas pirmssākumi

Neraugoties uz noslēgto Brestļitovskas miera līgumu, Ķeizarkās Vācijas valdības plānos neietilpa ilgstoši sadarboties ar padomju valdību Krievijā. Tieši otrādi – jau 1918. gada vasarā tika izstrādāts operācijas „Slosstein“ plāns, kas paredzēja, ka četras 8. armijas divīzijas no Pleskavas un Narvas, kā arī ģenerālleitnanta Ridigera fon der Golca (*Gustav Adolf Joachim Rüdiger Graf von der Goltz*) Baltijas divīzija no Somijas

1 Raksts tapis projekta „Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos“ ietvaros. VPP-IZM-2018/1-0018

2 Jēkabsons, Ē. Stāvoklis Latvijā 1919. gada jūlijā: Lielbritānijas pārstāvju viedoklis. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*. 2018, Nr. 5, Rīga: LU. 138.–139. lpp.

dosies uzbrukumā Petrogradai, savukārt vācu flotei (kas bāzējās Liepājā) bija paredzēts bloķēt sarkano floti ostās, lai nepieļautu tās iesaisti Petrogradas aizsardzībā. Operācijas mērķi bija: „Nodrošināt pirmsrevolūcijas kārtību Krievijā, ja nepieciešams, atjaunojot monarhiju ar vācu armijas atbalstu”.³ Pirmsrevolūcijas kārtības nodrošināšanu un Vācijai lojālās valdības dibināšanu bija paredzēts īstenot ar bijušo Krievijas impērijas armijas gvardes virsnieku atbalstu, kas piedalījās savstarpēji saistītajās pagrīdes monarhistu organizācijās. Daļa no tiem saskatīja iespēju ar ķeizarkārīgo Vācijas karaspēka palīdzību gāzt lielinieku valdību un meklēja sadarbības iespējas.⁴ 13. augustā vācu karaspēks cieta sakāvi Rietumu frontē pie Amjēnas un situācija karā pārliecinoši nosliecās par labu Antantai, līdz ar to „Slosstein” plāns tika atcelts.

27. augustā pie Brestļitovskas miera līguma starp padomju un vācu pusēm bija noslēgta papildus vienošanās, ar kuru Vācija nostiprinājās arī Vidzemē un Igaunijā, apstiprinot robežlīniju Narva – Lubānas ezers – Ilūkstes apriņķis.⁵ Vienlaicīgi Vācijas armijai bija jāatstāj ieņemtās Pleskavas un Petrogradas guberņu teritorijas. Tomēr, neraugoties uz zaudējumiem Rietumu frontē, Vācijas militārā pavēlniecība vēlējās saglabāt savu ietekmi reģionā, lai īstenotu tālejošus plānus, izveidot placdarmu karadarbības turpināšanai. Šim nolūkam Vācijas armijas virspavēlniecība nolēma „izspēlēt balto kārti” – sadarbībā ar krievu virsniekiem izveidot Ziemeļu armiju, kas spētu gāzt padomju valdību un, nodibinot Vācijai lojālu valsts iekārtu Krievijā, ietekmēt Pirmā pasaules kara norisi.

10. oktobrī Pleskavā tika panākta vienošanās par Ziemeļu armijas Atsevišķo Pleskavas brīvprātīgo korpusa izveidošanu 50000 cilvēku sastāvā, kas tiktu formēts Pleskavas un Vitebskas guberņās – no vietējiem brīvprātīgajiem, ka arī no pārbēdzējiem un karagūstekņiem, ko bija paredzēts vervēt Vācijas karagūstekņu nometnēs. Apgādi un finansiālo atbalstu kā kredītu Krievijai apņēmās nodrošināt vācu puse. Vācu karaspēkam nebija plānots piedalīties karadarbībā, bet bija jānodrošina kārtība ieņemtajās teritorijās. Armijas vervēšanas biroji tika atvērti Pleskavā, Ostrovā, Narvā, Tallinā, Tartū, Daugavpilī, Rēzeknē, Rīgā, Jelgavā un Liepājā.⁶ Kaut arī bija dažāda rakstura sarežģījumi, korpusa formēšana norisinājās samērā veiksmīgi, un novembra sākumā karaspēks izauga līdz 3000–3500 vīriem.⁷

3 Рупасов, А., Чистиков, А. Шлюсштейн // Вопросы истории. Нр. 11–12. Москва: РАН, 1993. С. 150–151.

4 Розенталь, Р. Северо-Западная армия. Хроника побед и поражений. Tallinn: Argo, 2012. С. 12–13.

5 Jēkabsons, Ē. Latgale vācu okupācijas laikā un pulkveža M. Afanasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā. LVIŽ, 1996, Nr. 1, 45.–46. lpp.

6 Розенталь, С.14.

7 Пāvils Bermонтс Аваловс atmiņās (par kuru īsto autoru tiek uzskatīts Vladimirs Rozenbergs) min 3500 cilvēku lielu karaspēku, savukārt kņазs Anatols Līvens – 3000, ieskaitot 500 virsniekus. Ск. Бермондт-Авалов, П. В борьбе с большевизмом. Москва: Вече, 2017. С. 30.

Св. Князь Анатолий Ливен. Основание отряда // Памятка Ливенца. Rīga: Salamandra, 1929. С. 10.

Korpusa veidošanu pārsvītroja notikumi Vācijā. 3. novembrī izcēlās revolūcija, kam sekoja totāla armijas degradācija, kas 8. armijā izpaudās īpaši lielā apmērā.⁸ 11. novembrī bija noslēgts Kompeņas pamiers, un Vācijas armija atkāpās. Turklāt 13. novembrī padomju Krievijā tika denonsēts Brestļitovskas miera līgums un 16. novembrī pasludināta Strādnieku, Zemnieku Sarkanās armijas (turpmāk – Sarkanā armija) ofensīva, ar nolūku „eksportēt revolūciju Eiropā“, kas sekoja, Vācijas armijai atkāpjoties. Nesaformētais korpuss faktiski tika pamests likteņa varā bez pienācīgas apgādes, Vācijas armijas piesega un finansējuma. Nespējot pretoties Sarkanās armijas uzbrukumam, karaspēka lielākā daļa atkāpās uz Igauniju un daļēji uz Latviju.

Par korpusa turpmāko likteni tās veidotājiem domas dalījās – štāba priekšnieks rotmistrs Vladimirs Rozenbergs un viņa domubiedru grupa uzskatīja, ka korpusam būtu jāatkāpjas Latvijas teritorijā, tādējādi nezaudējot sakarus ar Vāciju un izmantojot plašus Vācijas armijas munīcijas krājumus. Pie šīs propozīcijas pieturējās kā Rozenberga domubiedri, kā arī Krievijas armijas virsnieki Latvijā, kas nebija ieskaitīti Ziemeļu armijā, to starpā rotmistrs kņazs Anatols Līvens un pulkvedis Aleksandrs Rodzjanko. Tomēr 8. Vācijas armijas pavēlniecība attiecās uzņemties korpusa apgādi, ko nespēja arī Latvijas valdība. Atbalstu negarantēja arī Sabiedroto karaspēka pārstāvis, britu 6. vieglo kreiseru eskadras komandieris, admirālis Edvīns Sinklers (*Sir Edwyn Alexander-Sinclair*) un britu ierēdņi, ar kuriem decembrī Liepājā tikās Līvens un Rodzjanko.⁹

Savukārt, korpusa komandieris pulkvedis Heinrihs fon Nefs sliecās par labu orientācijai uz Igauniju un Antantu, ar šaubām skatoties uz Rozenberga centieniem sadarboties ar Vācijas armiju, kas tajā brīdī bija vienīgais reālais pretlielinieku militārais faktors reģionā. Rezultātā 6. decembrī tika noslēgts līgums ar Igaunijas valdību par karaspēka pāriešanu Igaunijas armijas apgādē ar operatīvu pakļaušanos armijas virspavēlniecībai. Nonākot Igaunijas armijas operatīvajā pakļautībā, karaspēks tika pārdēvēts par Atsevišķo Ziemeļu armijas korpusu (turpmāk – Ziemeļu korpuss). Pēc abpusējās vienošanās korpusam bija paredzēts piedalīties karadarbībā pret lieliniekiem tik ilgi, kamēr tie netiks sagrauti Igaunijā un korpuss spēs atgriezties Krievijas teritorijā.¹⁰

Liepājas brīvprātīgo strēlnieku vienības izveidošanās

Kaut arī korpuss pārgāja Igaunijas dienestā, Latvijā turpinājās apspriedes par krievu karaspēka kā autonomas Ziemeļu armijas vienības Latvijas teritorijā

8 Sk. Прибалтийский излом (1918–1919). Август Винниг у колыбели эстонской и латышской государственности. Москва: Русская книга, 2019. С. 77.

Описание послевоенных боев германских войск и фрайкоров. Вывод войск с Востока. Москва: Посев, 2014. С. 162.

9 Св. Князь Анатолий Ливен. Основание отряда // Памятка Ливенца. Rīga: Salamandra, 1929. С. 11.

10 Розенталь, С. 37–39.

formēšanu. 30. decembrī Liepājā Ziemeļu armijas virsnieki ģenerālmajors Pantelejmona Simanska un Rozenberga vadībā nolēma sākt Liepājas brīvprātīgo militārās vienības formēšanu. Tās vadībā bija plānots ielikt Simanski, taču finansiālo un citu grūtību dēļ vienības formēšana bija pārtraukta.¹¹ Tajā pašā laikā pēc Rīgas un Jelgavas krišanas 3. un 8. janvārī Liepājā līdz ar civilajiem bēgļiem nonāca ievērojams skaits bijušās Krievijas armijas balto virsnieku, kas uzturēja cerības par vienības izveidošanu.¹²

Kritiskajā situācijā, kāda bija izveidojusies Liepājā 1919. gada janvāra sākumā, katru dienu gaidīja pavēli par pilsētas evakuāciju, līdz ar to ilgtermiņa plāni bija miglaini, kas atspoguļojās arī virsnieku iniciatīvās grupas darbībā. Daļa virsnieku bija noskaņoti pesimistiski un uzskatīja, ka cīņa ir zaudēta, līdz ar to, kamēr ir iespēja, jāemigrē uz Vāciju. Citi uzskatīja, ka jādodas uz Vāciju un tur caur Krievijas brīvprātīgo (Deņikina) armijas pārstāvniecību jācenšas nonākt armijas rindās, turpinot cīņu Krievijas dienvidos, ko plaši proponēja Krievijas brīvprātīgo armijas pārstāvis pulkvedis Korolenko.¹³ Citi uzskatīja, ka cīņu jāturpina Ziemeļu korpusa rindās un šim mērķim no Liepājas ar kuģiem jādodas uz Tallinu. Tajā pašā laikā eksistēja vēl viens grupējums kņaza Līvena vadībā, kas strikti vēlējās turpināt karadarbību Latvijā un šim mērķim atkārtoti mēģināt izveidot kaujas vienību.¹⁴

13. janvārī viesnīcā „Pēterburga“ notika sapulce, kurā piedalījās Ziemeļrietumu armijas, Landesvēra latviešu un krievu virsnieki, ka arī bijušās Krievijas armijas virsnieki, kas nebija piederīgi pie minētajiem spēkiem. Sapulcē tika nolemts dibināt krievu militāro formējumu – Liepājas brīvprātīgo strēlnieku vienību – kopējai karadarbībai pret Padomju Latvijas armiju ar operatīvo pakļaušanos Landesvēra komandām, kas arī nodrošinātu vienības uzturēšanu. Karaspēka vadība bija uzticēta pulkvedim Aleksejam fon der Pālenam (kurš vēl neilgi pirms uzskatīja, ka dosies uz Igauniju), savukārt vietnieka amatā tika nozīmēts kņazs Līvens.¹⁵

14. janvārī jaunās vienības vadība bija uzaicināta uz Vācbaltiešu nacionālās komitejas sēdi, kurā tika apšaubītas Pālena spējas vadīt formējumu, vienlaicīgi asos toņos pārmetot tā komandierim reakcionāri-imperiālistiskās tieksmes. Sēdes norise iedragāja Pālena pārliecību par vienības dzīvotspēju ilgtermiņā, un, nodevis vadības grožus Līvenam, viņš ar domubiedru grupu devās uz Ziemeļu korpusu Igaunijā. 15. janvārī tika pasludināta pirmā vienības pavēle par kņaza Līvena iecelšanu vienības komandiera amatā.¹⁶

11 Бермондт-Авалов, П. В борьбе с большевизмом. Berlin: Вече, 1925. С. 63–64

12 Кн. Ливен А. Десять лет тому назад. Сегодня, 15.01.1929. С. 2.

13 Pulkeža Korolenko vārdu neizdevās noskaidrot

14 Кн. Ливен А. Десять лет тому назад.

15 Turpat.

16 Turpat.

Līvena politiskās vadlīnijas, to ārējās un iekšējās izpausmes

Pēc noslēgtā līguma vienība bija apgādāta no Landesvēra līdzekļiem, bija operatīvi pakļauta Landesvēra virsštābam (Oberštābam) līdz laikam, kad rādīties iespēja savienoties ar Ziemeļu korpusu. Pēc noklusējuma tas bija paredzēts pēc Rīgas ieņemšanas. Vienības galvenais mērķis bija cīņa pret lieliniekiem līdz to varas krišanai, tajā pašā laikā ieturot stingru neitralitāti attiecībā uz Latvijas iekšējām lietām.¹⁷

Militārā formējuma veidošanās norisinājās ārkārtīgi sarežģītā situācijā, kad pretlielinieku spēku kontrolētajā teritorijā ietilpa neliels apgabals ar nedrošu fronti pie Ventas. Sarežģīta bija arī politiskā situācija, ar kuru Līvenam bija jāaskaras jau pie vienības dibināšanas. Lai gan formējums tika veidots kā autonomas Ziemeļu armijas Baltās kustības karaspēks, t.i. pēc būtības Antantes sabiedrotie, pēdējie izturējās pret Līvenu aizdomīgi, jo vienība atradās Vācijas armijas apgādē, operatīvi pakļāvās Landesvēram un līdz pat jūnijam tajā cīnījās vērā ņemams vācbaltiešu īpatsvars. Savukārt Līvena neitralitāte un pat pozitīva attieksme pret Sabiedrotajiem raisīja zināmu neuzticības pakāpi vācu karaspēka pusē, ko atzīmēja atmiņās ģenerālis Golcs, vienlaicīgi paužot personīgi labvēlīgu attieksmi pret Līvenu¹⁸. Līdzīgi Līvenu vērtēja arī Landesvēra komandieris majors Alfreds Flečers (*Alfred Fletcher*) un citi vācu virsnieki.¹⁹ Tajā pašā laikā savās dienesta piezīmēs par Līvenu pozitīvi izteicās ASV misijas vadītājs pulkvežleitnants Vorviks Grīns (*Warwick Greene*) un viņa vietnieks pulkvežleitnants Ernests Daulijs (*Ernest Joseph Dawley*).²⁰ Arī Lielbritānijas Ārlietu ministrijas pārstāvis Herberts Grants-Vatsons (*Herbert Adolphus Grant-Watson*), neraugoties uz izteikti atturīgu attieksmi pret Balto kustību un vāciešiem, kas to atbalstīja Latvijā, par Līvena vienību atsaucās pozitīvos toņos.²¹ Savukārt Pagaidu valdības labdabīgo attieksmi pret Līvena formējumu apliecināja iekšlietu ministra Miķeļa Valtera personīgā pateicība par Jelgavas veiksmīgu aizstāvēšanu pret Padomju Latvijas armijas pretuzbrukumiem marta pēdējā dekādē.²²

Lai izklādinātu aizdomas par Līvena un viņa vienības provācisku orientāciju, tajā bija ļauts stāties personām, kas nekad nav dienējušas Vācijas karaspēkos.²³ Militārā formējuma piederību Krievijas Pilsoņu kara balto nometnei pasvītvoja attiecīgā

17 Св. Князь Анатолий Ливен. Основание отряда // *Памятка Ливенца*. Rīga: Salamandra, 1929. С. 13–15.

18 Генерал граф Р. фон дер Гольц. *Моя миссия в Финляндии и Прибалтике*. Санкт-Петербург: Европейский университет, 2015. С. 188

19 *Памятка*, С. 15.

20 Jēkabsons, Ē. *Latvijas un Amerikas Savienoto valstu attiecības 1918.–1922. gadā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 2018, 64.–65. lpp.

21 Stāvoklis Latvijā 1919. gada jūlijā: Lielbritānijas pārstāvju viedoklis. Latvijas Universitātes Žurnāls. *Vēsture*, 2018, Nr. 5. Rīga: LU, 2018, 138.–139. lpp.

22 *Памятка*, С. 23.

23 *Памятка*, С. 14.

atribūtika – Krievijas nacionālais karogs, Krievijas impērijas armijas uzpleči un kokardes, Ziemeļrietumu armijas uzšuves,²⁴ Krievijas impērijas armijas nolikums par iekšējo vienības kārtību, ka arī krievu valoda kā iekšējās komunikācijas valoda. Brīvprātīgie, kas stājās vienībā automātiski, skaitījās Krievijas dienestā. Vienībās iekšējā kārtība tika reglamentēta pēc Krievijas impērijas armijas nolikuma, kas bija spēkā līdz Februāra revolūcijai,²⁵ ar dažiem izņēmumiem, kā, piemēram, tika atcelta titulēšana, pasvītrojot Baltās kustības politisko orientāciju nevis uz monarhiju, bet uz jauno Krievijas valstiskumu.²⁶

Ir jāatzīmē, ka Līvens atzina Latvijas neatkarību²⁷ un arī vēlāk atmiņās pauda domu, ka šovinistiska attieksme pret nomalēm bija viens no Baltās kustības sagrāves stūrakmeņiem.²⁸ Ievērojot neitralitāti un nenoteiktības platformu, vienība nepauda monarhiskus saukļus, paredzot Krievijas un arī „nomaļu“ nākotnes lemlšanu uzticēt tautas vēlētai Krievijas Satversmes sapulcei.²⁹ Kņaza nostāju attiecībā uz Latvijas suverenitāti un Pagaidu valdību apstiprina arī līvenietis, notikumu aculiecinieks, poručīks Artūrs Silgailis, atmiņās paužot, ka Līvens bija viens no nedaudzajiem Bauskas apriņķa muižniekiem, kurš labvēlīgi vērtēja Latvijas neatkarības pasludināšanu jau 1918. gada nogalē.³⁰

31. janvārī 65 cilvēku liela vienība iznāca frontē un turpmākajos mēnešos kopā ar Landesvēra vācbaltiešu un latviešu formējumiem piedalījās kaujas darbībā Kurzemē. 8. martā, pie Kuldīgas apvienojoties ar Landesvēra krievu rotu kapteiņa Klimenta Didorova vadībā, Līvena karaspēks papildinājās par 250 cilvēkiem.³¹ Pēc Jelgavas atbrīvošanas un **veiksmīgās pretuzbrūkumu** atvairīšanas 20.–22. martā, vienība izvietojās Kalnciema rajonā ar štābu Līvberzē.³² 21. aprīlī Līvens tika izsaukts

24 Ziemeļrietumu armijas uzšuves bija trīsstūra veidā, Krievijas karoga krāsas ar smaili uz augšu un balto krustu zem trīsstura. Līdz 1919. g. jūlijam Līvena karaspēks nesāja uzšuves ar smaili uz augšu bez krusta. Krustu pievienoja 1919. g. jūlijā pirms vienības nosūtīšanas uz Narvas fronti.

25 14. martā, Krievijas Februāra revolūcijas rezultātā, Petrogradas strādnieku un kareivju deputātu padome izdeva tā saukto Pavēli Nr.1 – dokumentu, kas demokrātisko reformu ietvaros atcēla reglamentētu pasākumu virkni armijā, faktiski nododot varu kareivju padomēm, kas atcēla subordināciju, būtiski iedragāja disciplīnu, kaujas spējas un kļuva par vienu no galvenajiem iemesliem Krievijas armijas degradācijai.

26 Памятка, С. 15.

27 Silgailis, A. Firsta Līvena nodaļa. // *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Nr.1. 01.01.1985, 23. lpp.

28 Служба связи Ливенцев и Северозападников Нр. 5. Дансиг: Объединение Ливенцев и Северозападников, 1931. С. 55.

29 Памятка, С. 15.

30 Silgailis, 23. lpp.

31 T.s. Landesvēra „Krievu rota“ kapteiņa Klimenta Didorova vadībā tika saformēta 1918. g. 15. novembrī Rīgā. Atšķirībā no Līvena vienības, kas pakļāvās Landesvēra virsštābam operatīvajā jomā, „krievu rota“ bija pilnībā pakļauta Landesvēram.

32 Памятка, С. 24.

uz Liepāju, kur viņam bija izteikts piedāvājums stāties jaunās valdības (direktorijas) vadībā kopā ar pulkvedi Jāni Balodi. Ievērojot pasludināto neitralitāti, kā arī ņemot vērā Baloža un Sabiedroto negatīvo nostāju, Līvens no šī piedāvājuma attiecās.³³

Kņaza Līvena darbība Berlīnē

Izmantojot salīdzinoši mierīgo stāvokli frontē, maija sākumā kņazs devās uz Berlīni, kur jau kopš februāra norisinājās organizatoriskais darbs, lai karagūstekņu nometnēs Vācijā un Polijā vervētu brīvprātīgos Līvena vienībai.³⁴ Šim mērķim bija nodibināti sakari ar ietekmīgiem krievu emigrācijas pārstāvjiem, sabiedriskajiem un politiskajiem darbiniekiem Vācijā. Viens no tiem bija senators Aleksandrs Belgards, kas no 1902. līdz 1904. gadam pildīja Igaunijas gubernatora pienākumus. Ņemot vērā Belgarda pieredzi, viņš salīdzinoši labi orientējās situācijā Baltijā un tika nozīmēts par Līvena pārstāvi. Viens no galvenajiem šķēršļiem projekta veiksmīgai realizācijai bija banālais finansējuma trūkums. Problēmu palīdzēja atrisināt vācu rūpniecības magnāti, Tirdzniecības un rūpniecības savienība, kam bija lietišķa interese panākt balto karaspēka uzvaru Krievijas Pilsoņu karā.³⁵

Ar klusu Vācijas valdības piekrišanu vervēšanu atbalstīja Vācijas robežu aizsardzības virsstābs „Nord“, kas uzturēja arī vācu karaspēku Latvijā. Īsā laikā tika nodibināta komisija bijušo Krievijas valsts domes deputātu, senatoru, konsulu un uzņēmēju sastāvā, kas nodarbojās ar aģitāciju, finansējuma sadali un rekrutēšanu. Atsevišķas grūtības misijas darbībā veidoja konfrontācijas ar Antanti, kas ar aizdomām un bažām skatījās uz Vācijas atbalstīta militārā faktora potenciālo pieaugumu Baltijā. Tajā pašā laikā līdzīga situācija izvērtās arī krievu ietekmīgo un politiski aktīvo emigrantu starpā, kur tie sadalījās Vācijas un Antantes atbalstītāju grupās. Pateicoties Belgarda darbībai, pretrunas lielā mērā izdevās nonivelēt.

10. maijā Berlīnē Līvens aptipināja projektu par Ziemeļu armijas Rietumu korpusa izveidi Latvijā, kura kodolu veidoja jau esošā Līvena vienība, ka arī divas citas vienības, ko iesāka formēt karagūstekņu nometnēs Vācijā un Polijā, respektīvi – pulkveža Pāvila Bermonta, Jevgenija Virgoliča un pulkveža Mihaila Soboļevska vienības. Kur pēdējam bija paredzēts savienoties ar kņaza Līvena karaspēku, bet Bermontam un Virgoličam Latvijā turpināt veidot atsevišķas vienības. Par jaunā korpusa komandieri tika nozīmēts kņazs Līvens.³⁶ Maija otrajā pusē pirmie papildinājumi ierādās Jelgavā.³⁷

33 Памятка, С. 26.

Silgailis, A. Firsta Līvena nodaļa // *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Nr.1. 01.01.1985. 23. lpp. Третий день суда по делу А. Ниедры // *Сегодня*. 21.09.1924. С. 3.

34 Бермондт, С. 70–72.

35 Бермондт, С. 87.

36 Бермондт С. 84–85.

37 Памятка, С. 28

Notikumu attīstība pēc Rīgas atbrīvošanas

Atgriežoties frontē, Līvena karaspēks piedalījās Rīgas atbrīvošanas operācijā 22. maijā. 23. maijā atbrīvoja Ziemeļu rajonus un novērsa marodieru draudus, kā arī veiksmīgi piedalījās Daugavgrīvas un Mangaļsalas atbrīvošanā. 24. maijā, ar nolūku likvidēt pretuzbrukuma draudus no Ziemeļaustrumiem, Līvena vienība devās Ropažu stacijas virzienā (Garkalnes dzelzceļa stacija mūsdienās), lai uzspridzinātu dzelzceļu un atbrīvotu apkārtējo rajonu no lieliniekiem.³⁸ Pie Alleru muižas (Mazā Baltezera rajonā) karaspēks negaidīti saskārās ar krietni pārāku ienaidnieka spēku, izcēlās apšaušana, kuras rezultātā gāja bojā 4 līvenieši un smagi ievainots kņazs Līvens. Izšķirošu nozīmi kaujas gaitā nospēlēja 1. Latviešu atsevišķās brigādes 3. eskadrona jātnieki rotmistra Arnolda Godkalna vadībā, kas, saņemot ziņojumu par Līvena vienības kritisko stāvokli, devās palīgā, uzbrūkot ienaidniekam ar kailiem zobieniem.³⁹ Nonācis Rīgā Dr. Bornhaupta slimnīcā, vienības vadību Līvens uzticējās Didorovam.⁴⁰

29. maijā Landesvēra komandieris Fletčers izdeva rīkojumu virzīties uz ziemeļiem trijās kolonnās. Ziemeļos – Valtera fon Mēdema (*Walter Eberhard Alexander Albert Freiherr von Medem*) vadībā, Dienvidos – Baloža vadītā **Atsevišķā Latvijas brigāde**, Līvena vienības rota tika piekomandēta vidus kolonnai rotmistra Ernsta fon Jēnas (*Ernst Waldemar von Jena*) vadībā.⁴¹ 1. jūnijā vidus kolonna virzījās no Juglas rajona pa Pleskavas šoseju, 2. jūnijā nonāca Ieriķos. 3. jūnijā agri no rīta vienība virzījās uz priekšu, taču pēc 4–5 kilometriem, pie „Melturu” kroga satiekoties ar Igaunijas armijas avangardu, apstājās un atgriezās Ieriķos. 4. jūnijā Līvena rotas komandieris poručiks Georgijs Galaktionovs tika izsaukts uz štābu, kurā ierādās Fletčers un jautāja, vai krievu vienība piedalīsies kaujas darbībā pret igauņiem. Galaktionovs atbildēja noraidoši un vakarā devās uz Rīgu apspriest situāciju ar Līvenu un Didorovu (pilsētā viņš ieradās 5. jūnijā). Tajā pašā dienā uz Rīgu tika nosūtīta arī Jēnas kolonnas krievu rota.⁴²

Konfrontācija ar Landesvēra virsštābu Cēsu kauju laikā

9. jūnijā Līvena vietnieks Didorovs saņēma pavēli no Fletčera ierasties Cēsīs, lai piedalītos pretlielinieku operācijās pilsētā un tās apkārtnē. Apspriežoties ar Līvenu, pēdējais kategoriski liedza iesaistīties kara darbībā pret igauņiem un latviešiem, uzsverot vienu no vienības pamatprincipiem – neiejaukšanās Latvijas iekšlietās. Paziņojot lēmumu Flečeram, Landesvēra komandieris gribēja atstādināt Didorovu

38 Служба связи Ливенцев и Северозападников, С. 39.

39 Jēkabsons, Ē. Latvijas armijas jātnieku vienības 1919.–1921. gadā // *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 2004, 71. lpp.

40 Letzte Nachrichten. *Rigasche Zeitung*. 26.06.1919. P. 7

41 Бои в Прибалтике. 1919 год. Москва: Посев, 2017, С. 193.

42 Памятка, С. 124–125.

no amata par pavēles nepildīšanu, bet, iejaucoties Līvenam, Didorovs saglabāja amatu, taču palika pie sava, neiesaistot vienību karadarbībā.⁴³ Līvena karaspēka rotas tika norīkotas frontē un 10. jūnijā nonāca Veismaņu muižas apkārtnē, 6 km attālumā no Cēsīm ar nolūku attīrīt no lieliniekiem rajonu starp **Atsevišķo latviešu brigādi** un pārējiem Landesvēra spēkiem.⁴⁴ Ņemot vērā faktu, ka līveniešu uniforma maz ar ko atšķīrās no Landesvēra vienību uniformas, Didorovs norīkoja izlūku vienības, lai laicīgi brīdinātu Igaunijas armijas daļas par patrulēšanas rajonu, ar kuriem vienojās par 3 km neitrālo joslu starp Līvena un Igaunijas karaspēkiem.⁴⁵ Tomēr neiztika bez starpgadījumiem, veicot siena iepirkumu neitrālā zonā bija nošauts līvenietis, feldfēbelis Krūmiņš.⁴⁶ 20. jūnijā Līvena karaspēku nomainīja vācu vienība „Michaelis”.⁴⁷

Militāri-politiskā situācija Liepājā un „krievu lieta”

Saasinoties notikumiem Miera konferencē jūnija otrajā pusē, „Nord” militārajā virspavēlniecībā dominēja viedoklis, ka miera līgumu diez vai parakstīs, līdz ar to, iespējams, atsāksies karš ar Antanti. Latvijā abas puses uzsāka pasākumu virkni iespējama konflikta gadījumā. No Liepājas izveda vācu karaspēku, Rīgas un Liepājas ostas pameta Sabiedroto misijas un kara kuģi, vācu militārā pavēlniecība plānoja mīnēt Daugavgrīvas fārvateri.⁴⁸ Pārmaiņas skāra arī Līvena vienību, kas pēc Rīgas ieņemšanas bija būtiski palielinājusies. Tā tika pārformēta trīs bataljonos un politisku saspīlējumu dēļ sadalīta vairākās grupās – Rīgā palika 2. bataljons, kas apakšpulkveža Sergeja Verhovska vadībā kopā ar Latviešu atsevišķās brigādes daļām nodrošināja kārtību pilsētā, apsargājot tiltus un cietumus, pārbaudot dokumentus u.c. Līveniešu štābs, rezerves un saimnieciskā pārvalde atradās Jelgavā, jo pilsēta kļuva par papildspēku ierāšanās un sadales centru.⁴⁹ 22. jūnijā uz Liepāju tika nosūtīts 1. un 3. Līvena bataljons, smago ložmetēju, lauku artilērijas baterija 600 karavīru apmērā.⁵⁰ Karaspēks tika nozīmēts pildīt garnizona dienesta pienākumus pulkveža Eduarda Dāvida Janoviča Kanepa (*Eduard David Janovic Kanep*) vadībā, kas kļuva par Liepājas garnizona priekšnieku.

43 Чапенко, А. История русского антибольшевистского движения на территории Латвии в 1918–1919 гг. Мурманск: МГПУ, 2006, С. 63.

44 Памятка, С. 164.

45 Silgailis, 11. lpp.

46 Krūmiņa vārdu neizdevās noskaidrot.

Служба связи Ливенцев и Северозападников Нр. 2. Дансиг: Объединение Ливенцев и Северозападников, 1930. С. 46

47 Памятка, С. 164

48 Бои в Прибалтике, С. 207–208.

49 Отряд св. кн. Ливена. Эхо. 03.07.1919. С. 1.

50 Raumung Libau von der Baltische truppen. Rigasche Zeitung. 27.06.1919 P.1.

Jāatzīmē, ka veiksmīgas Berlīnas misijas darba rezultātā Liepājā un Jelgavā sāka ierasties arvien lielāks brīvprātīgo skaits un kopā ar viņiem arī krievu aristokrātijas un ierēdniecības pārstāvji. Maijā Liepājā ieradās bijušais Krievijas impērijas senators Aleksandrs Rimskijs-Korsakovs, savulaik labēji-monarhiskās un melnsimtnieku kustības grupas vadītājs, kas bija noskaņots reakcionāri un negatīvi pret jaundibinātām valstīm.⁵¹ Liepājā viņš organizēja krievu labdarības organizāciju „Samopomošč“, kuras aizsegā mēģinājis ietekmēt arī stratēģiskus lēmumus ar mērķi nostiprināt Liepājā krievu ietekmi. Nav skaidrs, kā tieši viņš vēlējās to panākt, taču, balstoties uz Līvena štāba virsnieku atmiņām un britu misijas pārstāvju ziņojumiem, tika runāts par tā saukto „krievu lietu“ – izveidot Liepāju par krievu karaspēka bāzi.⁵² Līdzīga doma bija arī Līvenam, bet acīmredzot citādi īstenota un ar atšķirīgu politisku kontekstu. Līvens minēja, ka Liepāja būtu lielisks loģistikas mezgls, parocīgs no Vācijas ienākošā karaspēka formēšanai un nosūtīšanai uz Ziemeļrietumu armiju. Savukārt, Līvena karaspēka virsnieks podporučīks Kurts Braacs (*Kurt von Braatz*) minēja, ka Korsakova variantā bija doma par krievu politiskās ietekmes pastiprināšanu Kurzemē.⁵³ Ziņojumos šo jautājumu atspoguļoja arī Lielbritānijas Ārlietu ministrijas ierēdnis Grants-Vatsons, kas atzīmēja, ka Kanepa štābā ieradās provāciski un reakcionāri noskaņoti krievu virsnieki ar skaidru nodomu paturēt Liepāju kā krievu bāzi. Vācbaltieši atbalstīja šo nodomu, jo cerēja, ka krievi varētu tiem palīdzēt saglabāt viņu ietekmi Kurzemē.⁵⁴

Šīs problēmas ietvaros Liepājā ieradās Līvena sakaru virsnieks no Rietumu korpasa politiskās nodaļas, kara flotes 2. ranga kapteinis Sergejs Kavelins.⁵⁵ Tajā pašā laikā, 25. jūnijā, Liepājā ieradās Krievijas karaspēka virspavēlnieka, admirāļa Aleksandra Kolčaka pārstāvis, 1. ranga kapteinis Boriss fon Boks, kas bija noskaņots līdzīgi Rimskim-Korsakovam un centās izmantot sakarus Krievijas diplomātiskajās aprindās⁵⁶ Krievijas politiskās ietekmes nostiprināšanai Liepājā un Kurzemē. Viņš

51 Собрание Самомпомощи. Сегодня. 18.12.1919. С. 3.

52 Памятка, С. 39.

53 Kurt von Braatz. Fürst Anatol Pawlowitsch Lieven. *Im Kampfe gegen den baltischen Separatismus russischen Bolschewismus und die Awaloff Bermond-Affäre*. Stuttgart: Belser, 1926. P. 111–112.

54 Jēkabsons, Ē. Stāvoklis Latvijā 1919. gada jūlijā: Lielbritānijas pārstāvju viedoklis. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*. 2018, Nr. 5. Rīga: LU, 139. lpp.

55 У полковника Янов.-Канепа. Эхо. 12.07.1919. С. 1.

56 Kopš 1918. g. nogales Parīzē darbojās Krievijas politiskā pārstāvniecība (Русское политическое совещание), t.i. nosācīta pretboļševistisko spēku ārpolitikas pārstāvniecība, kas apvienoja pirmerevolūcijas institūcijas Eiropā, bijušā Krievijas ārlietu ministra Sergeja Sazonova vadībā. Ar Sazonovu Boku vienoja tuvas radnieciskas un draudzīgas saiknes, ko Liepājā Boks centās izmantot „krievu jautājuma“ risināšanai.

Sk. Россия в эпоху великих потрясений: Научный сборник к 50-летию А.С.Кручинина. Москва: Русский путь, 2018.

tikās ar Sabiedroto militārās misijas vadītāju ģenerālleitnantu Hubertu Hofu (*Sir Hubert de la Poer Gough*), kam atklāti ziņoja par Latvijas suverenitātes neatzišanu, uzskatot Latviju par Krievijas sastāvdaļu.⁵⁷ Par spīti Līvena plāniem Kavelins, ierodoties Liepājā, sāka sliekties uz sadarbību ar Antanti un kopā ar Kanepu ierosināja ideju pāriet Sabiedroto pusē.⁵⁸ Neraugoties uz Boka centieniem, 25. jūnijā Līvena karaspēks Liepājā nomainīja jurisdikciju, pārejot Sabiedroto apgādē.⁵⁹

Nākamajā dienā Līvena karavīri pēc Kanepa rīkojuma piedalījās tā sauktās Hindenburga kolonnas⁶⁰ nojaukšanā, taču neziņoja par to štābam un vienlaicīgi pārkāpa politisko neitralitāti, apliecinot uzticību Sabiedrotajiem. Tajā pašā laikā pie pieminētās nojaukšanas kopā ar Sabiedroto himnām tika atskaņota Krievijas Pilsoņu kara balto karaspēkos pieņemtā Krievijas neoficiālā himna „Cik slavens mūsu Dievs Cīnā.”⁶¹ 27. jūnijā Liepājā ierādās Pagaidu valdība, kuru sagaidīja cilvēku pūlis un līveniešu goda sardze.⁶² Nākamajās dienās notika Kanepa vizītes uz Sabiedroto misiju kuģiem, pie Kanepa viesojās arī Kārlis Ulmanis.

29. jūnijā Liepājā ierādās kuģis ar Ziemeļlatvijas brigādes 3. Jelgavas kājnieku pulka karavīriem pulkveža-leitnanta Oskara Dankera vadībā, kam bija paredzēts pēc laika nomainīt līveniešus.⁶³ Atšķirībā no līveniešiem, šie karavīri nekaroja kopā ar vāciešiem Kurzemē, tieši pretēji – viņi karoja pret tiem Cēsu kaujās, saglabājot

57 Россия в эпоху великих потрясений. С. 183–184

58 Braatz, P. 111–112, Бермондт, С. 184.

59 Хроника. Либавское русское слово. 27.06.1919. С. 3.

60 Hindenburga kolonna – 1916. gada 7. maijā Liepājas piejūras parkā, kūrmaļas priekšplānā uzstādītais pieminēklis par godu Liepājas iekarošanas pirmajai gadadienai ar mērķi godināt Vācijas imperijas varenumu un militārus sasniegumus. Pieminēklis tika uzcelts marmora postamenta veidā, kuru vainagoja Vāciju simbolizējošs ērgļa tēls, ar ķeizara Vilhelma II, ķeizara armijas ģenerālā štāba priekšnieka feldmaršala Paula fon Hindenburga un viņa vietnieka infantērijas ģenerāļa Ērika Ludendorfa bronzas bareljefiem. Sarunvalodā pieminēkli devēja par Hindenburga kolonnu.

Sk. Cerūzis, R. Latvieši un vācbaltieši starpkaru periodā: no kopējās kultūras identitātes līdz „pieminēkļu karam” // *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls* Nr.3 (96). Rīga: LVI, 2015.

61 Снятие памятника перед Кургаузом. Либавское Русское Слово. 27.06.1919. С. 3.

„Cik slavens mūsu Dievs Cīnā” (Коль славен наш Господь в Сионе) – komponista Dmitrija Bortnjanska 1794. g. uzrakstīta himna. Līdz 1830. g., kad oficiāli bija apstiprināta Krievijas impērijas himna „Dievs, sārgi Ķeizaru”, „Cik slavens mūsu Dievs Cīnā” bija neoficiāli uzskatīta par Krievijas „nacionālo” himnu. Krievijas Pilsoņu karā baltās armijas to izmantoja „Dievs, sārgi Ķeizaru” vietā, apliecinot savu politisko pozīciju – nenoteiktība līdz Satversmes sapulces sasaukšanai, nevis monarhijas restaurācija, kas nebūtu pieņemams arī balto sabiedrotajiem – kadetiem, epizodiskajiem sabiedrotajiem – labējiem eseriem u.c.

62 Торжественная встреча министра-председателя г. Ульмана. Либавское Русское Слово. 28.06.1919. С.3.

63 Хроника. Либавское Русское Слово. 28.06.1919. С.3.

izteikti naidīgu noskaņojumu pret visu, kas saistījās ar vācu karaspēku. Līdz ar to negatīvu attieksmi nācās izjust arī līveniešiem. Jāņem vērā, ka, Līvena karaspēkam pieaugot vairākās reizes uz vakardienas karagūstekņu rēķina, vienība piedzīvoja izmaiņas politisko uzskatu un izpausmju jomā. Jaunie karavīri vāji orientējās vietējā politiskajā kontekstā un, lai gan vienībā bija sludināta politiskā neitralitāte, iespējams, pauda šovinistiskus saukļus, ievērojot „vienotās un nedalāmās” principu, kas bija raksturīgs Krievijas armijas karavīriem.⁶⁴ Tajā pašā laikā Sabiedrotie atļāva Līvena karaspēkā iestāties arī vietējiem vācbaltiešiem, kas tikai palielināja atsvešināšanas plaisu starp latviešu karavīriem un līveniešiem.⁶⁵

Rietumu brīvprātīgo korpusa formēšana un situācija jūlijā

Paralēli notikumiem Liepājā 6. jūnijā Jelgavā bija uzsākta faktiskā Ziemeļrietumu armijas rietumu brīvprātīgo korpusa formēšana. 12. jūnijā Jelgavā ieradās Bermonts-Avalovs, īsi pirms tam pilsētā jau bija apmeties Virgoļičs un pavisam drīz ieradās arī viņu formētās vienības.⁶⁶ Rietumu brīvprātīgā korpusa kodolu veidoja Līvena vienības bataljoni, kas jau bija saformēts karaspēks, papildus korpusā bija ieskaitīti Grāfa Kellera partizānu vienība Bermonta vadībā un Virgoliča vienība. Korpusā tika iekļauti arī sīkākie formējumi – pulkvežu Mihaila Soboļevska, Fjodora Vineberga un apakšpulkveža Pāvila Čaikovska vienības.⁶⁷ Skaitliski jūlijā Līvena vienība izauga līdz 3500 cilvēkiem, Bermonta, Virgoļiča un citu vienību kopskaits bija ap 3–4 tūkstošiem cilvēku. 2. jūlijā Līvens oficiāli stājās Rietumu korpusa komandiera amatā.⁶⁸ Viņš plānoja saformēt karaspēku līdz vasaras beigām un doties kaujās gar Daugavu, kur Jēkabpils-Krustpils rajonā gar dzelzceļu, Daugavas kreisajā krastā varētu veidot vienotu fronti kopā ar Latvijas armijas labo flangu, kas cīnītos pret lieliniekiem

64 Latvijas Republikas proklamēšanas desmitgades svinību ietvaros avīzē *Сегодня* bija publicēts Līvena raksts „Līveniešu loma”, kurā kņazs aplūkoja minoritāšu ieguldījumu cīņās par Latvijas neatkarību, tautu pašnoteikšanās jautājumu, viņa ieturētu politisku neitralitāti, ka arī attiecības ar latviešu karaspēku un Pagaidu valdību kara laikā. Analizējot konservatīvo krievu virsnieku uzskatus Neatkarības karā, autors rakstīja: „Jūs nevarat pieprasīt virsniekam krasi mainīt savu uzskatu un pārliecību platformu, kura formējās militārās izglītības iestādēs, pēc tam pulkā un balstījās vecā režīma „Par ticību, caru, tēviju” un „dižās, vienotas, nedalāmas” principu ietvaros. Kopumā vecās virsniecības ideoloģija bija samērā primitīva un vienkāršota, bet kadru virsniecība iesakņojusies. Šo principu ietvaros tika apmācīti arī zemākas pakāpes karavīri Krievijas armijā, kas bija monolīta, līdz kara laikā tajā iepludināja miljoniem rezervistu.”

Raksts tika pārpublicēts 1929. g. izdevumā *Памятка ливенца*. Sk. Князь Анатолий Ливен. *Роль ливенцев в Латвии*. Рига: Саламандра, 1929. С. 49–50.

65 Silgailis. Firsta Līvena nodaļa. *Daugavas Vanagu Menešraksts*. Nr. 1985 (Maijs) 13. lpp

66 Бермондт, С. 89, 91.

67 Чапенко, С. 67.

68 Турпат, С. 33.

otrajā krastā. Tālāk virzīties Daugavpils virzienā un caur Rēzekni uz Velikije Lukiem ar mērķi izveidot Ziemeļrietumu armijas⁶⁹ flangu un iznīcināt Maskavas-Petrogradas dzelzceļa satiksmi, kas liktu Sarkanajai armijai karot vairākos virzienos un veidotu sarežģījumus papildspēku transportēšanai Petrogradas frontē.⁷⁰

Atšķirībā no Līvena, šie pulkveži uzvedās izaicinoši, pauda izteikti monarhiskus saukļus un nicinoši izturējās pret Latvijas valstiskumu, uzskatot to par īslaicīgu veidojumu, kas drīz tiks iekļauts Krievijā, kurā tiks restaurēta monarhija.⁷¹ Ierodoties Jelgavā, viņi uzturēja ciešus sakarus ar Golcu, un, atšķirībā no Līvena, nevilcinoties pieņēma savā karaspēka arī vāciešus. Lai gan oficiāli viņi bija pakļauti kņazam, realitātē šo pakļaušanu Bermonts bieži vien ignorēja un uzskatīja par formālu, ievērojot pavēles epizodiski.⁷²

Rietuma korpusa izjukšana un Līvena bataljonu pārvešana Narvas frontē

Rietumu korpusa lomas pieaugums kopā ar vācu faktora iezīmēm kopš Strazdumuižas pamiera sāka uztraukt kā Sabiedrotus, tā arī Latvijas Pagaidu valdību, ko lielā mērā pastiprināja Bermonta un Virgoliča karavīru provocējošā attieksme. Situāciju pilnvērtīgi atspoguļoja minētā britu misijas pārstāvja Granta-Vatsona ziņojums: „Krievi turpināja graut savu prestižu, rīkojoties netaktiski un liekot cilvēkiem saprast, ka, pēc viņu domām, nekas nav mainījies un tie joprojām uzskata Latviju tikai par Krievijas provinci. Viņi pārlietu daudz demonstrēja Krievijas karogu un dziedāja Krievijas himnu, un viņu klātbūtne vienīgi atgādināja cilvēkiem par ienīsto krievu režīmu.“⁷³

Lai neitralizētu iespējamās krievu militāro formējumu draudus Latvijā, Sabiedrotie veica spiedienu uz Ziemeļrietumu armijas un Ziemeļrietumu frontes komandieri ģenerāli Nikolaju Judeņiču, kam tika pakļauts arī Rietumu korpuss, par ātrāku karaspēka pārvešanu Narvas frontē, tādējādi atslogojot situāciju Latvijā.

69 Pēc 6. decembra līguma nosacījumiem Atsevišķajam Ziemeļu korpusam bija paredzēts atrasties Igaunijas armijas apgādē un operatīvajā pakļautībā, kamēr karadarbība norisinās Igaunijas teritorijā. Veiksmīgas kopējās karadarbības rezultātā maijā Atsevišķais Ziemeļu korpuss nonāca Pleskavas un Petrogradas guberņu teritorijā, kļūdam praktiski par neatkarīgu karaspēku. 19. jūnijā armija tika pārdevēta par Ziemeļu armiju, taču, ņemot vērā faktu, ka Krievijas Ziemeļos (Murmanskas un Arhangeļskas rajonā) jau eksistēja pretboļševiku Ziemeļu armija, 1. jūlijā bijušo Ziemeļu korpusu pārdevēja par Ziemeļrietumu armiju.

70 Чапенко С. 73, 74.

71 Бермондт, С. 91.

72 Памятка, С. 31.

73 Jēkabsons, Ē. Stāvoklis Latvijā 1919. gada jūlijā: Lielbritānijas pārstāvju viedoklis. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*. 2018, Nr.5. Rīga: LU, 139. lpp.

9. jūlijā Judeņičs izdeva pavēli par nekavējošu korpusa pārvietošanu Narvas frontē. Saņemot pavēli, Līvens devis rīkojumu sākt sagatavošanas darbus, taču jau nākamajā dienā, 10. jūlijā, viņam neziņojot, no Liepājas tika nosūtīti 1. un 3. bataljona kājnieki.⁷⁴ Būdam Rietumu brīvprātīgo korpusa komandieris, Līvens pavelēja doties uz Narvas fronti arī Bermonta un Virgoļiča vienībām, taču, pārkāpjot subordināciju, tie nepakļāvās.⁷⁵ 18. jūlijā Rietumu korpus izjuka, izslēdzot Bermonta un Virgoļiča karaspēku, kas tika pārdēvēti par Grāfa Kellera Rietumu brīvprātīgo korpusu. 28. jūlijā Bermonta pakļautībā nonāca arī Virgoļiča formējums, kas tika pārformēts par 2. Rietumu Brīvprātīgo korpusu.⁷⁶

Pārspīlēti ātra un puslīdz slepena karaspēka nosūtīšana uz Narvas fronti negatīvi ietekmēja Līvena karaspēka garu, iniciējot daudzu karavīru pāriešanu citās vienībās, kā privāti, tā arī organizētām grupām, kā, piemēram, apakšpulkveža Čaikovska vienība. Bermonta propagandas ietekmē lielākoties tas norisinājās Jelgavā. Tādējādi no 3500 cilvēkiem Narvā nonāca ap 3100 cilvēku.⁷⁷

20. datumā ar kuģi „Holsatia“ uz fronti devās atlikusī Liepājas garnizona daļa.⁷⁸ Sagatavošanas darbi norisinājās arī Rīgā, kur 15. jūlijā Līvenu apmeklēja Ulmanis un britu misijas pārstāvis pulkvedis Stīvs Talentss (*Sir Stephen George Tallents*). 19. jūlijā ar britu kreiseri „Galateja“ uz fronti no Rīgas devās 2. bataljona karavīri.⁷⁹

Nosūtīšanai uz fronti bija sagatavoti četri lidaparāti (trīs *Nieuport* un viens *Sopwith*), kas atradās uz baržas Andrejostā, taču 20. jūlijā, atbruņojot sardzi, tos latviešu lidotāji nolaupīja, nogādāja uz Cementfabrikas rajonu un novietoja angāros. Līvena karaspēka pārstāvji iesniedza protestu un pieprasīja lidaparātu atgriešanos. Iejaucoties britu misijas pārstāvjiem, divas lidmašīnas (*Nieuport*) atdeva līveniešiem.⁸⁰

15. jūlijā Jelgavā no Polijas ieradās Tulas vienība kapteiņa Vladimira Strekopitova vadībā, kas tika iekļauta Līvena karaspēkā un 22. jūlijā ar tvaikoni „Saratov“ devās uz Narvas fronti.⁸¹ Kopā no Rīgas ceļā devās seši kuģi un divi vilciena sastāvi, to starpā 28. jūlijā uz kuģa „*Princess Margaret*“ kopā ar kņazu Līvenu Rīgu atstāja pēdējie līvenieši. Sapulcējoties pavadošo pūlim, ostā tika sarīkots aizlūguma dievkalpojums Olimpiādas Lišinas sieviešu ģimnāzijas meiteņu

74 Памятка, С. 35.

75 Turpat.

76 Jēkabsons, Ē. *Stāvoklis Rīgā 1919. gada augusta beigās un Pāvela Bermonta darbības konteksts: Lielbritānijas misijas vadītāja Stīvena Talentsa redzējums*. Latvijas Arhīvi. 2018. Nr. 1/2, 100. lpp.

77 Розенталь, С. 263–264.

78 Памятка, С. 164–165.

79 Ливенцы на английском крейсере. Эхо. 19.07.1919. С. 1.

80 Aviācijas pulka 15 gadi. Aizsargs. 01.06.1934, 26. lpp.

81 Правительственный пароход „Саратов“. Эхо. 23.07.1919. С.3.

kora pavadībā.⁸² Nonākot Narvas frontē, Līvena bataljoni bija papildināti un pārformēti par 5. divīziju.⁸³ Praktiski uzreiz iesaistoties karadarbībā, 5. divīzija kļuva par elitāro armijas karaspēku, ko bieži vien sūtīja uz kritiskajiem frontes posmiem. Operācijā „Baltais zobens“ (rudens karagājieni uz Petrogradu) līvenieši ieņēma Petrogradas piepilsētu Krasnoje Selo, pietuvojoties pilsētai 30 km distancē.⁸⁴

Rietumu brīvprātīgo Kellera korpuss un 2. Rietumu brīvprātīgo korpuss kopā ar vācu karaspēku 5. septembrī tika pārformēts par Rietumu brīvprātīgo armiju Bermonta vadībā. Ar dažādiem iemesliem aizbildinoties, Bermonts atteicās atbalstīt Ziemeļrietumu armijas rudens karagājienus uz Petrogradu un palika Latvijā, kur kopā ar vāciešiem piedalījās bezjēdzīgajā avantūrā Rīgas frontē. Likteņa ironijas dēļ Bermontiāde sākās tieši tad, kad Ziemeļrietumu armija īstenoja operācijas „Baltais zobens“ svarīgāko posmu – ar skaitliski nelielu karaspēku zibenīgā triecienā mēģinot ieņemt pilsētu. Bermonta rīcības rezultātā Ziemeļrietumu armija zaudēja ne tikai vitāli svarīgu papildinājumu,⁸⁵ viņa avantūra netieši palīdzēja Sarkanajai armijai – lai glābtu kritisko situāciju Rīgā, no Latgales palīgā devās Latvijas armijas daļas, ļaujot Sarkanajai armijai ātri pārsviest karaspēku no Latgales uz Petrogradas fronti pret Ziemeļrietumu armiju. Sarkanās armijas virspavēlniecībai operatīvi organizējot Petrogradas aizsardzību un pārvietojot karaspēku no citām frontēm, Ziemeļrietumu armija bija spiesta atkāpties uz Igauniju, kur decembra beigās tika atbrūnota un internēta.

Secinājumi

Krievu pretlielinieku militārais faktors Latvijā praktiski iezīmējās, līdz ar Latvijas Republikas proklamēšanu, Ziemeļu armijas Atsevišķajam Pleskavas brīvprātīgo korpusam atkāpjoties Igaunijā un Latvijā 1918. gada nogalē. Līdz 1919. gada vasarai pretlielinieku krievu militāro klātbūtni pārstāvēja skaitliski neliela Liepājas brīvprātīgo strēlnieku vienība (t.s. Līvena vienība) ar stingri definētu un realitātē arī piekoptu politisko neitralitāti. Pieaugot krievu militārajai klātbūtnei (sākot ar maija otro pusi), ievērojami mainījās kopējais karaspēka politiskais noskaņojums, tā iekšējās un ārējās izpausmes. Daļēji tas ir skaidrojams ar papildspēka mentālo un etnisko piederību – karagūstekņu nometnēs savervētie bijušie Krievijas armijas karavīri neizprata iekšējo politisko situāciju, Latvijas suverenitāti uztverot

82 Памятка, С. 37.

83 Augusta sākumā uz Līvena vienības bāzes tika izveidota Viņa gaišības kņaza Līvena strēlnieku divīzija. Augusta beigās karaspēks tika pārdevēts par 5. divīziju.

84 Розенталь, С. 364–367, 375, 383, 440.

85 Aptuvenais Rietumu brīvprātīgo armijas apmērs bija mērojams 15 tūkst. durkļu un zobenu kopskaitā, no kuriem nevācu karavīri bija aptuveni 3 tūkst.

Ciganovs, J. *Latvijas armijas intendatūras dienesti* (1919.–1940. g.). Promocijas darbs. Rīga: LU, 2013. 39. lpp

negatīvi, kā pretvalstisku aktu attiecībā uz Krieviju. Tajā pašā laikā no visas Latvijas pretlielinieku nometnes krievu militārais faktors bija visciešāk saistīts ar Pilsoņu kara norisēm Krievijā, ko apliecināja, apvienojot visus Latvijā esošus militārus formējumus, 1919. gada jūnijā izveidotais Krievijas Ziemeļrietumu armijas Rietumu korpus, kas pakļāvās Krievijas Ziemeļrietumu frontes komandierim, infantērijas ģenerālim Nikolajam Judeņičam. Tomēr, neraugoties uz kopējo mērķi – cīņu pret lieliniekiem – dažu korpusa komandieru uztverē šī pakļaušana tika uzskatīta par formālu, ko apliecināja korpusa izjukšana 1919. gada jūlijā. Atšķirībā no Līvena, Bermonta un Virgoļiča politiskie uzskati, personiskās īpašības un ambīcijas kļuva par noteicošajiem faktoriem viņu pakļauto militāru formējumu palikšanai Latvijā un sadarbības veicināšanai ar vācu karaspēka militāro vadību. Rezultātā, gada sākumā veiksmīgi iesākusies krievu, latviešu, vācbaltiešu un vācu karaspēku sadarbība, gada otrajā pusē pārtapa bruņotajās sadursmēs, ar kulmināciju Bermontiādes laikā. Bermonta avantūrai bija sekas ne tikai Latvijas iekšējo notikumu ietvaros, bet arī Pilsoņu kara norisēs Krievijas Ziemeļrietumu frontē, kļūstot par vienu no iemesliem Ziemeļrietumu armijas sagrāvei 1919. gada nogalē.

Russian Military Formations in Latvia 1919 May – July: Background and Action

Due to historical, political, social and geographical features, the Latvian War of Independence (1918–1920) was not an isolated military conflict, but a regional element of the Russian Civil War, with local characteristics where Latvian, German-Baltic, German and Russian factors crossed each other in the anti-Bolshevik camp. In the middle of 1919, one of the defining positions in this field was occupied by the Russian white troops factor, which in the local context was peculiar, heterogeneous and significantly different from the white troops in Russia.

The Russian anti-Bolshevik military factor in Latvia was marked by the proclamation of the Republic of Latvia, with the retreat of a separate Pskov Volunteer Corps to Estonia and Latvia in late 1918. Until summer of 1919, the anti-Bolshevik Russian military presence was represented by a small unit of Liepāja Volunteer Riflemen unit (or Lieven's unit), that adhered to strictly defined political neutrality. With the rise of Russian military presence during second half of May, the general political sentiment of the troops and its internal and external manifestations changed significantly. This happened partly due to the mental and ethnic affiliation of the additional troops – former Russian army soldiers recruited into prisoner-of-war camps. They didn't understand the internal political situation and perceived Latvia's sovereignty as an anti-state act against Russia. At the same time, in the anti-Bolshevik camp in Latvia, the Russian military factor was most closely related to the events of the Civil War in Russia. The Western Corps of the Russian Northwest Army was established in June 1919. As a result, in Latvia, all Russian military formations were subordinated to General of Infantry Nikolai Yudenich, the Commander of the Russian Northwest Front. However, despite the common goal of fighting against the Bolsheviks, some corps commanders saw this subordination as a formal one, as evidenced by the disintegration of the corps in July 1919. Unlike Lieven, both Bermondts and Vyrgolich had political views, personal qualities and ambitions that became decisive factors determining role of their subordinate military formations in Latvia and promoting their cooperation with the German military leadership. As a result, the successful start of the year with the cooperation of Russian, Latvian, German-Baltic, and German troops, led to armed clashes among anti-Bolshevik forces in the second half of the year, culminating during the Bermondts' attack. The Bermondts' actions created consequences not only within the framework of Latvian events, but also influenced the situation in the Northwest Front of Russia during the Civil War, becoming one of the causes of the collapse of the Northwest Army in late 1919.